

Tomislav Šeparović
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
Museum of Croatian
Archaeological Monuments
Stjepana Gunjače 3
HR, 21 000 Split
tomiseparovic@gmail.com

O nekim nalazima novca razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka iz južne Hrvatske

Tema rada su neki rjeđi primjerci novca razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka s nalazišta u južnoj Hrvatskoj koji se čuvaju u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika. Taj novac se uklapa u opću sliku monetarnog optjecaja na navedenom području, ali svjedoči i o društvenopolitičkoj situaciji u to doba. Riječ je o pojedinim primjercima arpadovskih denara, novcu Karla Dračkog kovanom za Ludovika Anžuvince u gradu Zadru, grošima splitskoga kneza Hrvoja, srebrnom venecijanskom soldu tipa Moneta Dalmatie, te primjercima pfeniga srednjoeuropskih gradova.

Ključne riječi: srednjovjekovna numizmatika, Arpadovići, Anžuvinci, novac Karla Dračkog, novac Hrvoja Vukčića Hrvatinića, mletački soldo za Dalmaciju, srednjovjekovni pfenizi.

On some coin finds from the high and late Middle Ages from southern Croatia

This paper covers some rare coin specimens from the high and late Middle Ages from sites in southern Croatia, kept in the Museum of Croatian Archaeological Monuments. The coins fit into the general picture of monetary circulation in said area, and also testify to the socio-political situation at the time. These are specimens of Árpád denars, Charles of Durazzo's coins minted for Louis the Hungarian in the town of Zadar, coins of Duke Hrvoje of Split, a silver Venetian soldo of the Moneta Dalmatie type, and specimens of pfennig pieces from Central European towns.

Keywords: mediaeval numismatics, Árpáds, Capetian House of Anjou, Charles of Durazzo's coins, coins of Duke Hrvoje of Split, Venetian soldo for Dalmatia, mediaeval pfennigs.

Početak 12. stoljeća dolazi do velikih društveno-političkih promjena na istočnoj jadranskoj obali. Nakon dramatičnih zbivanja izazvanih političkom krizom mijenja se državopravni status Kraljevine Hrvatske, koja ulazi u personalnu uniju s Ugarskom. Doba je to i pojačanog zanimanja Venecije za hrvatske priobalne krajeve, te se od tada mogu pratiti stalna nastojanja Mletačke Republike da njima zavlada. Sva ta turbulentna zbivanja vidljiva su i na monetarnom planu, što se ogleda u priljevu najprije ugarskih, a od kraja 12. stoljeća osobito venecijanskih i ostalih komunalnih kovanica. Od tada se počinje govoriti o robno-novčanoj privredi u pravom smislu riječi. Brojni nalazi srebrnih moneta zabilježeni su posebice na kasnosrednjovjekovnim grobljima. Njihov pregled donosi N. Jakšić, no u posljednja dva desetljeća arheološkim istraživanjima, rekognosciranjima, kao i pregledima javnih i privatnih zbirki došlo se do brojnih novih nalaza i spoznaja, čime je slika priljeva i optjecaja novca u razdoblju razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka na području južne Hrvatske znatno upotpunjena te je postala još jasnija.¹

S obzirom na višestoljetnu venecijansku političku i trgovačku dominaciju na Mediteranu, pri čemu je kontrola istočne jadranske obale bila jedan od njezinih najvažnijih strateških ciljeva, venecijanski je novac, očekivano bio dominantan u svakodnevnom optjecaju. U manjem je broju, no također nezamarnivo, prisutan srebrni novac talijanskih komuna, osobito Akvilejskog patrijarhata te gradova Tirola, Austrije i Bavorske. U razdoblju od 12. do 15. stoljeća naime dolazi do velikog zamaha obrtničke proizvodnje, što pogoduje uzletu gradova, od kojih mnogi ekonomski ojačani i s razvijenom lokalnom autonomijom kuju vlastiti novac. U tome se osobito ističu komune sjeverne Italije, čiji novac dopijeva i na istočnu jadransku obalu. Najčešći je novac Padove, Mantove i Verone.² Većinom su to mali denari

At the beginning of the 12th century, major socio-political changes were taking place on the eastern Adriatic coast. Following the dramatic events caused by the political crisis, the state legal status of the Kingdom of Croatia was changed with its entering into a personal union with Hungary. It was also a time when Venice was showing an increased interest in the Croatian coastal areas, and the beginning of her constant efforts to dominate them. All these turbulent events were reflected in the monetary situation, as demonstrated initially in the influx of Hungarian, and from the end of the 12th century, mostly Venetian and other communal coins. This is the beginning of a goods-monetary economy in its true sense. Numerous finds of silver coins have been recorded, especially in late mediaeval cemeteries. N. Jakšić provided their overview. However, in the last two decades, archaeological research, surveys, as well as reviews of public and private collections have yielded numerous new findings and information. Thus, the notion of the inflow and circulation of coins in the high and late Middle Ages in southern Croatia has been significantly enriched and clearer.¹

Given the centuries-old Venetian political and trade dominance of the Mediterranean, with control of the eastern Adriatic coast being one of its most important strategic goals, Venetian money was expected to be dominant in daily circulation. Silver coins from Italian communes, especially the Patriarchate of Aquileia, and various towns from Tyrol, Austria and Bavaria were used in smaller numbers, but not negligibly. The development of craft production gained great momentum in the period from the 12th to the 15th century. It facilitated the growth of towns, many of which, economically strengthened and with full-fledged local autonomy, minted their own coins. Communes in northern Italy were particularly notable, and their coinage reached the eastern Adriatic coast. The most common coins were from Padua, Mantua and Verona.²

¹ Jakšić 1996; Petrinec 1996; Petrinec 2000; Zekan 2000; Vučić 2006; Šeparović 2007; Jurčević 2008; Mirmik 2009; Šeparović 2011; Baraka, Šučur 2011; Ilkić, Vukušić 2012; Ilkić, Meštrov 2017; Ilkić 2017; Ilkić, Belošević 2019.

² Navodim ovdje nalazišta novca spomenutih gradova koji se čuva u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika: Padova: Biljane Donje – Begovača, Donji Lepuri – Sv. Martin, Kula Atlagića – Sv. Petar, Podgrađe kod Benkovca, Biskupija – Crkvina, Cetina – Sv. Spas (6), Brnaze, Bribir, Pridraga; Mantova: Donji Lepuri – Sv. Martin, Kula Atlagića – Sv. Petar, Bribir (4); Verona: Biljane Donje – Begovača (2), Donji Lepuri – Sv. Martin, Bribir (8).

¹ Jakšić 1996; Petrinec 1996; Petrinec 2000; Zekan 2000; Vučić 2006; Šeparović 2007; Jurčević 2008; Mirmik 2009; Šeparović 2011; Baraka, Šučur 2011; Ilkić, Vukušić 2012; Ilkić, Meštrov 2017; Ilkić 2017; Ilkić, Belošević 2019.

² Here are the sites with finds of coins from the mentioned cities, kept in the Museum of Croatian Archaeological Monuments: Padua: Biljane Donje – Begovača, Donji Lepuri – St. Martin, Kula Atlagića – St. Peter, Podgrađe near Benkovac, Biskupija – Crkvina, Cetina – Holy Salvation (6), Brnaze, Bribir, Pridraga;

Sl. 1. Padovanski srebrni novac *carrarino*, 14. st., s nepoznatog nalazišta u južnoj Hrvatskoj (foto: Zoran Alajbeg)

Fig. 1 Paduan silver coin carrarino, 14th century, from an unknown site in southern Croatia (photo: Zoran Alajbeg)

Sl. 2. Splitski dinarić ili parvul, s kraja 13. st. Nalazište: Bribir (foto: Zoran Alajbeg)
Fig. 2 Denarino or parvul from Split, late 13th century. Site: Bribir (photo: Zoran Alajbeg)

zdjelicaštog oblika, slični venecijanskima, te oboli. Padovanski srebrni novac *carrarino*, iz 14. stoljeća, dobio je ime po moćnoj obitelji Carrara, koja ga je kovala (sl. 1). U komunalni novac spadaju i splitski dinarići ili parvuli, različitih inačica, kovani tijekom 13. st. i u prvoj polovini 14. stoljeća, koji su dokumentirani kao pojedinačni nalazi, ali i u ostavama³ (sl. 2). Znatno udio u novčanom optjecaju osobito u 14. st. i na samom početku 15. stoljeća imale su srebrne monete Akvilejskog patrijarhata.⁴ U prvoj polovini 11. stoljeća akvilejski patrijarsi od cara Konrada II. dobivaju pravo kovanja novca. Uglavnom je to bio novac od vrlo kvalitetnog srebra, pa je stoga bio i iznimno cijenjen te kao takav konkurencija venecijanskom novcu.⁵ Na nalazištima južne Hrvatske osobito su brojni denari Antonija II. i Ludovika II. (sl. 3. i sl. 4). Kovanje je potrajalo do godine 1420., kada Akvileja postaje dio venecijanskog posjeda. Skupni nalazi ili ostave također su značajan izvor za proučavanje dotoka i optjecaja

Most of them were small concave denari, similar to Venetian ones, and oboli. The Paduan silver *carrarino* from the 14th century derives its name from the powerful Carrara family, who minted it (Fig. 1). Communal coins also include various versions of denarini or parvuli from Split, minted during the 13th century and in the first half of the 14th century, recorded as single finds, but also in hoards³ (Fig. 2). Silver coins of the Patriarchate of Aquileia had a significant share in coin circulation, especially in the 14th century and at the very beginning of the 15th century.⁴ In the first half of the 11th century, Emperor Conrad II granted the minting privilege to the patriarchs of Aquileia. These were mostly coins made of very high quality silver, highly valued and as such rivals to Venetian coinage.⁵ The denarii of Antonio II Panciera and Louis II (Fig. 3 and Fig. 4)

³ U Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika čuvaju se primjerci splitskih parvula sa sljedećih nalazišta: Biljane Donje - Begovača, Kula Atlagića - Sv. Petar, Biskupija - Crkvina, Ivoševci, Knin - Tvrđava, Putalj - Sv. Juraj (3), Split - Sustipan, Bribir (9), Piramatovci. O ostalim pojedinačnim nalazima vidi u: Ilkić, Meštrović 2017, str. 94. Najnoviji nalaz ostave sa splitskim dinarićima je Turska peč. O tome vidi u: Kliškić 2006, gdje je citirana ostala literatura.

⁴ O novcu Akvilejskog patrijarhata vidi u: Bernardi 1975.

⁵ Ukupno 118 primjeraka novca Akvilejskog patrijarhata čuva se u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika. Od tog broja 72 su iz ostave u Pridrazi, a za 36 nije poznato mjesto nalaza. Ostali su sa sljedećih nalazišta: Donji Lepuri - Sv. Martin (2), Kula Atlagića - Sv. Petar, Knin - Kapitul, Maljkovo - Greblje, Putalj - Sv. Juraj (3), Bribir (2). Detaljnije o ovom novcu i nalazima u: Ilkić, Belošević 2019, str. 23-26.

Mantua: Donji Lepuri - St. Martin, Kula Atlagića - St. Peter, Bribir (4); Verona: Biljane Donje - Begovača (2), Donji Lepuri - St. Martin, Bribir (8).

³ The Museum of Croatian Archaeological Monuments keeps pieces of parvuli from Split from the following sites: Biljane Donje - Begovača, Kula Atlagića - St. Peter, Biskupija - Crkvina, Ivoševci, Knin - Fortress, Putalj - St. George (3), Split - Sustipan, Bribir (9), Piramatovci. For other single finds, see: Ilkić, Meštrović 2017, p. 94. The latest find-spot of a hoard with denarini from Split is Turska peč. For more details, see: Kliškić 2006, where other literature is cited.

⁴ For more information on the coins of the Patriarchate of Aquileia, see: Bernardi 1975.

⁵ A total of 118 pieces of coins of the Aquileian Patriarchate are kept in the Museum of Croatian Archaeological Monuments. Of that number, 72 are from the Pridraga hoard, while the find-spots of 36 are unknown. The rest are from the following sites: Donji Lepuri - St. Martin (2), Kula Atlagića - St. Peter, Knin - Kapitul, Maljkovo - Greblje, Putalj - St. George (3), Bribir (2). For more details on these coins and finds, see: Ilkić, Belošević 2019, pp. 23-26.

Sl. 3. Denar Akvilejskog patrijarhata, Antonio II., 1402. - 1411. g. Nalazište: Donji Lepuri – Sv. Martin, MHAS 2908 (foto: Zoran Alajbeg)

Fig. 3 Denaro of the Patriarchate of Aquileia, Antonio II, AD 1402–1411. Site: Donji Lepuri – St. Martin, MHAS 2908 (photo: Zoran Alajbeg)

Sl. 4. Denar Akvilejskog patrijarhata, Ludovik II., 1412. - 1420. g. Nalazište: Kula Atlagića – Sv. Petar, MHAS 1392 (foto: Zoran Alajbeg)

Fig. 4 Denaro of the Patriarchate of Aquileia, Louis of Teck, AD 1412–1420. Site: Kula Atlagića – St. Peter, MHAS 1392 (photo: Zoran Alajbeg)

novca u to doba. Njihov pregled donose I. Mirnik⁶ i poslije M. Nađ.⁷ O jednoj manje poznatoj ostavi čitamo u *Starinarskim dnevnicima* L. Maruna, koji spominje 14 srebrnih primjeraka novca dužda Dandola i jedan slavonski, te još tri jednaka novca, sve pronađeno u Dinari.⁸ Marun također spominje skupni nalaz novca Akvilejskog patrijarhata, ukupno pet primjeraka, pronađenih u Zečevu kod Kistanja.⁹ Ostavu srebrnih zdjeličastih denara venecijanskog dužda Orija Malipiera s položaja Otres – Lukačuša spominje V. Ardalić, što prenosi M. Zekan.¹⁰ Za temu ovog rada neobično je značajna ostava novca i nakita iz Pridrage kod Novigrada u zaleđu Zadra.¹¹ Taj jedinstveni nalaz, nedavno temeljito monografski objavljen, daje jasnu sliku novčanog optjecaja u zadarskom zaleđu na početku 15. stoljeća.¹²

Što se ugarskog novca tiče, već smo kazali da je prisutan od početka 12. stoljeća. Riječ je o srebrnom novcu Arpadovića, koji, gledajući pojedinačne nalaze, nije jako brojan.¹³ Najviše ga je bilo u sku-

have especially been numerous at sites in southern Croatia. The minting lasted until 1420, when Aquileia became part of the Venetian estate. Assemblages or hoards are also a significant source for studying the inflow and circulation of coinage at that time. They were covered by I. Mirnik⁶, and later by M. Nađ.⁷ A lesser-known hoard is described in L. Marun's diary *Starinarski dnevnik*, mentioning 14 silver coins issued under doge Dandolo, one from Slavonia, and three other identical coins, all found on Dinara.⁸ Marun also mentioned an assemblage of coins from the Patriarchate of Aquileia, five specimens in total, found in Zečevo near Kistanje.⁹ The hoard of silver concave denarii, introduced under the Venetian doge Orio Malipiero, from the Otres – Lukačuša site, was mentioned by V. Ardalić, and cited by M. Zekan.¹⁰ The hoard of coins and jewelry from Pridraga near Novigrad in the hinterland of Zadar is exceptionally important for the topic of this paper.¹¹ This unique find, recently published in a thorough monograph, provides a clear picture of coin circulation in the Zadar hinterland at the beginning of the 15th century.¹²

⁶ Mirnik 1981, str. 93-125.

⁷ Nađ 2012, str. 416-421.

⁸ Marun 1998, str. 90.

⁹ Marun 1998, str. 201.

¹⁰ Zekan 2000, str. 263, 265.

¹¹ Belošević 1997; Belošević 1997a.

¹² Riječ je o sjajnoj monografiji autora M. Ilkića i J. Beloševića, koju krasi visoka znanstvena razina teksta uz detaljan katalog materijala popraćen vrhunskim fotografijama. Monografija značajno pridonosi poznavanju gospodarske i političke povijesti ne samo zadarskog zaleđa nego i šireg prostora istočnog Jadrana.

¹³ Pojedinačni nalazi arpadovskog novca zabilježeni su na nalazištima: Biljane Donje – Begovača, Šopot, Nin, Donji Lepuri – Sv. Martin, Bribir – Dol, Zadar (2), Ljubač – Kastrum (2), Smratine na Viru, Smokovac kod izvora Krupe. O tome vidi u: Ilkić, Vukušić 2012, str. 199; Ilkić 2017, str. 155.

⁶ Mirnik 1981, pp. 93–125.

⁷ Nađ 2012, pp. 416–421.

⁸ Marun 1998, p. 90.

⁹ Marun 1998, p. 201.

¹⁰ Zekan 2000, pp. 263, 265.

¹¹ Belošević 1997; Belošević 1997a.

¹² I am referring to a superb monograph by M. Ilkić and J. Belošević, with a high scientific level of text and a detailed catalogue of materials accompanied by excellent photographs. The monograph is a significant contribution to the knowledge of the economic and political history not only of the Zadar hinterland but also of the greater eastern Adriatic area.

Sl. 5. Denar, Ugarska, Koloman, 1095. - 1116. g.
Nalazište: Donji Lepuri - Sv. Martin, MHAS 2911
(foto: Zoran Alajbeg)

*Fig. 5 Denar, Hungary, Coloman, AD 1095–1116.
Site: Donji Lepuri – St. Martin, MHAS 2911
(photo: Zoran Alajbeg)*

Sl. 6. Denar, Ugarska, vjerojatno Bela II., 1131. -
1141. g. Nalazište: Bribir - Dol, MHAS 1404
*Fig. 6 Denar, Hungary, probably of Béla II, AD 1131–
1141. Site: Bribir – Dol, MHAS 1404*

As for Hungarian coinage, we have already indicated that it had been in circulation since the beginning of the 12th century. They were silver coins of the Árpád dynasty, which, judging by single finds, were not that numerous.¹³ The bulk was found in the hoard from Lepuri, as many as more than 2000 pieces.¹⁴ Here we will present two specimens of Árpád coins with known find-spots, kept in the Museum of Croatian Archaeological Monuments. The piece from Donji Lepuri is from Coloman's time, while the coin found at Bribirska glavica – Dol belongs to the coins which can probably be dated to the reign of Béla II:

1. Denar, Ugarska, Koloman, 1095. - 1116. g.
A. +CAL - MAN tri križa s kuglama.
R. +LADLAVS E križ s četiri klina.
Dim.: 11 mm. Težina: 0,38 g. Huszar 34
Nalazište: Donji Lepuri - Sv. Martin. MHAS 2911.
(sl. 5)

2. Denar, Ugarska, bez imena vladara, vjerojatno
Bela II., 1131. - 1141. g.
A. Križ s točkama, slovo E i crtice
R. Križ s klinovima
Dim.: 12 mm. Težina: 0,26 g. Huszar 102; Unger
53.
Nalazište: Bribir - Dol. Lit. Delonga 1987, str. 111,
br. 399. MHAS 1404. (sl. 6)

Jačanje ekonomske i političke moći ugarskih vladara u 14. stoljeću te nagli gospodarski uzlet Venecije rezultirali su isprepletanjem interesa te dvije velike sile i njihovim sukobom, posebice za prevlast nad istočnojadranskim priobaljem.¹⁵ Pri

1. Denar, Hungary, Coloman, AD 1095–1116.
Obv. +CAL - MAN three globus crucigers.
Rev. +LADLAVS E cross with four wedges.
Dims.: 11 mm. Weight: 0.38 g. Huszar 34
Site: Donji Lepuri – Sv. Martin. MHAS 2911. (Fig. 5)

2. Denar, Hungary, without name of ruler, probably
Béla II, AD 1131–1141.
Obv. Cross with dots, letter E and lines
Rev. Cross with wedges
Dims.: 12 mm. Weight: 0.26 g. Huszar 102; Unger
53.
Site: Bribir – Dol. Bibliog. Delonga 1987, p. 111,
No. 399. MHAS 1404. (Fig. 6)

¹⁴ Mirnik 1981, str. 94, br. 378.

¹⁵ Numizmatičko svjedočanstvo tog razdoblja je skupni nalaz srebrnog novca pronađen na Bribirskoj glavici kod crkve sv. Marije na Dolu. Nalaz je sadržavao većinom venecijanski novac, ali i pojedine primjerke

¹³ Single finds of Arpad coins have been recorded at the following sites: Biljane Donje – Begovača, Šopot, Nin, Donji Lepuri – St. Martin, Bribir – Dol, Zadar (2), Ljubuč – Kastrum (2), Smratine on Vir, Smokovac near the spring of the Krupa. For more information, see: Ilkić, Vukušić 2012, p. 199; Ilkić 2017, p. 155.

¹⁴ Mirnik 1981, p. 94, No. 378.

tome je osobito grad Zadar, kao istaknuta strateška točka za kontrolu i opskrbu duž plovne istočnojadranske rute, bio u žarištu interesa. Takva politička situacija ogleda se i u pojačanom dotoku ugarskih srebrnih moneta. Osobito su česti denari Ludovika Anžuvince registrirani na brojnim nalazištima južne Hrvatske.¹⁶ Oni su odraz moći vladara koji na vrhuncu svoje vladavine drži najveći dio istočne jadranske obale. Tijekom istraživanja crkve sv. Martina u Sukošanu nađeno je više od 100 primjeraka ovih denara.¹⁷ Recimo i to da se u numizmatičkoj zbirci Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika čuvaju 103 primjerka denara Ludovika Anžuvince bez podataka o nalazištu, no nesumnjivo potječu s prostora sjeverne i srednje Dalmacije.¹⁸

Značajan izvor za proučavanje optjecaja novca u razvijenom i kasnom srednjem vijeku je Numizmatička zbirka Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Mi ćemo se ovom prigodom zadržati na četiri skupine kasnosrednjovjekovnog novca iz te Zbirke, koji spadaju u rjeđe primjerke, a uglavnom potječu s nalazišta južne Hrvatske i uklapaju se u opću sliku dotoka novca na tom području u 14. i 15. stoljeću.

a) Novac grada Zadra kovan pod Karlom Dračkim

Za vrijeme vladavine Ludovika Anžuvince, odnosno hercega Karla Dračkog u Zadru se od 1372. do 1376. godine kuju sitni bakreni folari i oboli. Obje nominale na aversu imaju slovo *G* (*Giadera*) uz spomen Zadra.¹⁹ Na reversu folara je lik sv. Ladislava, dok je na reversu obola dvostruki ugarski križ. Po jedan primjerak tog folara i obola otkupljeni su za Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.²⁰

banskih denara Stjepana IV. Babonića i Mikca Mihajevića kovanih za Karla I. Roberta, te jedan ankonitanski soldin. O tome potanje u: Delonga 1987, str. 109; Šeparović 2012.

¹⁶ U Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika čuvaju se primjerci denara Ludovika Anžuvince sa sljedećih nalazišta: Donji Kašić – Mastirine, Donji Lepuri – Sv. Martin, Kapitul, Uzdoľje (2), Brnaze (4), Maljkovo – Greblje (2), Potravlje, Bribir (3), Putalj – Sv. Juraj, Pridraga – ostava (25). O ostalim nalazima vidi u: Ilkić, Belošević 2019, str. 33, 34.

¹⁷ Vučić 2006, str. 218–224.

¹⁸ Među njima se sigurno krije jedan primjerak s nalazišta Otres – Lukačuša koji spominje Marun, o tome u: Zekan 2000, str. 263.

¹⁹ Postojala su mišljenja da je riječ o slovu *C*, o tome u: Dolenc 1993, str. 92.

²⁰ Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu otkupio je taj novac iz privatnog vlasništva u Zadru dana

The strengthening of the economic and political power of the Hungarian rulers in the 14th century and the rapid economic rise of Venice resulted in the intertwining of the interests of these two great powers and their conflict, especially for supremacy over the eastern Adriatic coast.¹⁵ The town of Zadar, as a prominent strategic point for control and supply along the navigable eastern Adriatic route, was particularly in the focus of interest. Such a political situation was also reflected in the increased influx of Hungarian silver coins. Denars of Louis I of Hungary have been especially frequently registered at numerous sites in southern Croatia.¹⁶ They were a reflection of the power of the ruler who held most of the eastern Adriatic coast at the height of his reign. More than 100 pieces of these denars were found during the research of the church of St. Martin in Sukošan.¹⁷ It should also be mentioned that the numismatic collection of the Museum of Croatian Archaeological Monuments comprises 103 specimens of denars of Louis I of Hungary with no information on their find-spots. Notwithstanding, they undoubtedly originate from northern and central Dalmatia.¹⁸

A significant source for the study of coin circulation in the high and late Middle Ages is the Numismatic Collection of the Museum of Croatian Archaeological Monuments. On this occasion, we will focus on four groups of late mediaeval coins from this Collection, regarded as rare specimens. They mostly originate from sites in southern Croatia and fit into the general picture of the inflow of coins in this area in the 14th and 15th centuries.

¹⁵ A numismatic testimony of that period is the hoard of silver coins found at Bribirska glavica near the church of St. Mary at Dol. The find contained mostly Venetian coins, but also some banal denar pieces of Stephen IV Babonić and Mikac Mihaljević, minted for Charles I Robert, and one Anconitan soldino. For more details, see: Delonga 1987, p. 109; Šeparović 2012.

¹⁶ The Museum of Croatian Archaeological Monuments keeps pieces of denars of Louis the Hungarian from the following sites: Donji Kašić – Mastirine, Donji Lepuri – St. Martin, Kapitul, Uzdoľje (2), Brnaze (4), Maljkovo – Greblje (2), Potravlje, Bribir (3), Putalj – St. George, Pridraga – hoard (25). For other finds, see: Ilkić, Belošević 2019, pp. 33, 34.

¹⁷ Vučić 2006, pp. 218–224.

¹⁸ One of them is certainly a piece from the Otres – Lukačuša site as mentioned by Marun. For more information, see: Zekan 2000, p. 263.

Sl. 7. Folar, Zadar, Karlo Drački, 1372. - 1376. g.
Nalazište: Zadar, MHAS 1481 (foto: Zoran Alajbeg)
Fig. 7 Follaro, Zadar, Charles of Durazzo, AD 1372–1376. Site: Zadar, MHAS 1481 (photo: Zoran Alajbeg)

Sl. 8. Obol Zadar, Karlo Drački, 1372. - 1376. g.
Nalazište: Zadar, MHAS 1482 (foto: Zoran Alajbeg)
Fig. 8 Obol, Zadar, Charles of Durazzo, AD 1372–1376. Site: Zadar, MHAS 1482 (photo: Zoran Alajbeg)

Novac je bio predstavljen na prigodnoj izložbi u Zadru 1987. godine.²¹ Oba navodno potječu iz samog Zadra.²²

1. Folar, Zadar, Karlo Drački, 1372. - 1376. g.
A. +MONETA IADRE uokolo slova G.
R. S LA R UNGARIE. Sv. Ladislav s krunom i žezlom.
Dim.: 16 x 17 mm. Težina: 0,49 g. Kalup: 6. Rethy 104
Nalazište: Zadar. Otkup 1995. Lit. Jurić 1987, str. 83. MHAS 1481. (sl. 7)

2. Obol, Zadar, Karlo Drački, 1372. - 1376. g.
A. IADRE uokolo slova G.
R. +IADRE dvostruki ugarski križ.
Dim.: 13 mm. Težina: 0,28 g. Kalup: 4. Rethy 105
Nalazište Zadar. Otkup 1995. Lit. Jurić 1987, str. 83. MHAS 1482. (sl. 8)

Nalazi zadarskog novca Karla Dračkog prilično su rijetki, što ne čudi zna li se da su kovani tek nekoliko godina, vjerojatno samo za njegova boravka u Zadru. Dva folara pronađena su tijekom arheoloških istraživanja, jedan kod crkve sv. Martina kod Sukošana unutar kasnosrednjovjekovnoga groba,²³ a jedan, prilično oštećen, u prostoru krstionice Sv.

a) Coins of the town of Zadar struck under Charles of Durazzo

During the reign of Louis I of Hungary, i.e. Duke Charles of Durazzo, small copper follari and oboli were minted from 1372 to 1376 in Zadar. Both denominations have the letter *G* (*Giadera*) on the obverse, with the name of the town of Zadar.¹⁹ On the reverse of the follaro there is the figure of St. Ladislaus, while on the reverse of the obol there is the Hungarian double cross. One such follaro and one obol were purchased for the Museum of Croatian Archaeological Monuments.²⁰ The coins were presented in 1987 at an occasional exhibition in Zadar.²¹ Both allegedly originate from Zadar itself.²²

1. Follaro, Zadar, Charles of Durazzo, AD 1372–1376.
Obv. +MONETA IADRE around letter G.
Rev. S LA R UNGARIE. St. Ladislaus with crown and sceptre.
Dims.: 16 x 17 mm. Weight: 0.49 g. Mould: 6. Rethy 104
Site: Zadar. Purchased in 1995. Bibliog. Jurić 1987, p. 83. MHAS 1481. (Fig. 7)

29. srpnja 1995. godine, za što je isplaćena novčana naknada od 4400 njemačkih maraka (protuvrijednost u kunama).

²¹ Izložba *Dvadeset stoljeća upotrebe novca na zadarskom području* ostvarena je u suradnji Arheološkog muzeja, Numizmatičkog društva i Komercijalne banke Zadar. Urednik kataloga Z. Brusić.

²² Jurić 1987, str. 69.

²³ Vučić 2006, str. 224, br. 107.

¹⁹ There were opinions that it was in fact the letter *C*. For more information, see: Dolenc 1993, p. 92.

²⁰ The Museum of Croatian Archaeological Monuments in Split purchased the coins from a private person in Zadar on 29 July 1995, for a price of 4,400 German marks (in Croatian kuna equivalent).

²¹ The *Twenty Centuries of Money Use in the Zadar Area* (Twenty Centuries of Use and Circulation of Money in the Area of Zadar) exhibition was made in cooperation of the Archaeological Museum, the Numismatic Society and the Zadar Commercial Bank. The editor of the catalogue was Z. Brusić.

²² Jurić 1987, p. 69.

Asela u Ninu.²⁴ Primjerak folara pronađen je slučajno u Ulici kralja Dmitra Zvonimira u Zadru.²⁵ Problematikom kovanja novca grada Zadra pod Karlom Dračkim bavili su se mnogi autori još od K. Stockerta²⁶ i zadarskog povjesničara V. Brunellija.²⁷ Novac se spominje u katalogu CNI,²⁸ a donose ga i I. Rengjeo²⁹ te I. Dolenc.³⁰ Posebno skrećem pozornost na noviji rad D. Filipčića, u kojem autor donosi sve dosad poznate podatke o literaturi, nalazima i smještaju poznatih primjeraka.³¹

b) Novac grada Splita kovan za kneza Hrvoja Vukčića Hrvatinića

Početak 15. stoljeća na istočnom su Jadranu u optjecaju groši Hrvoja Vukčića Hrvatinića, koji spadaju u najljepši novac srednjovjekovne numizmatike. Sama činjenica da je kovao novac, govori o stvarnoj moći tog velikaša kojeg je hrvatsko-ugarški kralj Ladislav Napuljski postavio za namjesnika, nakon čega nosi titule potkralja Dalmacije i Hrvatske, hercega Splita, velikog vojvode bosanskog i kneza Donjih kraja. Hrvojev novac ispravno se smatra splitskim, jer ima legende sa spomenom imena grada Splita i sv. Duje, koji je prikazan s biskupskim štapom i mitrom, kako blagoslivlja. Na aversu groša dva su tipa grba: grb koji se sastoji od manjeg štita s ljiljanima i kacigom iz koje izlazi ruka s mačem, koji se povezuje s Ladislavom Napuljskim, te grb s većim štitom unutar kojeg je lav i ruka s mačem, kakav je Hrvoje, možda, koristio pod kraljem Žigmundom.³² Godine 1413. kralj Žigmund opoziva Hrvoja te prestaje i kovanje njegova novca. Najviše primjeraka Hrvojeva novca potječe iz skupnog nalaza u Pridrazi.³³ U Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika čuva se sedam primjeraka groša, dok manjih nominala nema. Većinom su to primjerci s manjim grbom. Za jedan je ustanovljeno da potječe iz mjesta Zvonigrad sjeverno od Knina.

²⁴ Ilkić, Vukušić 2012, str. 206, br. 23.

²⁵ Filipčić 2018, str. 79, 80, 83.

²⁶ Stockert 1906/1908.

²⁷ Brunelli 1913.

²⁸ CNI VI 1922, br. 1.

²⁹ Rengjeo 1959, str. 60.

³⁰ Dolenc 1993, str. 92.

³¹ Filipčić 2018.

³² Prema Dolencu riječ je o manjem obiteljskom grbu i većem vojvodskom grbu. Dolenc 1993, str. 68, 69. O grbovima detaljnije u: Sulejmanagić 2012, str. 72, 73; Sulejmanagić 2015, str. 33-70; Ilkić, Belošević 2019, str. 18, 19.

³³ Ilkić, Belošević 2019, str. 45, 46.

2. Obol, Zadar, Charles of Durazzo, AD 1372–1376. Obv. IADRE around letter G.

Rev. +IADRE Hungarian double cross.

Dim.: 13 mm. Weight: 0,28 g. Mould: 4. Rethy 105 Site: Zadar. Purchased in 1995. Bibliog. Jurić 1987, p. 83. MHAS 1482. (Fig. 8)

Coins struck under Charles of Durazzo in Zadar are rare finds, which is not surprising since they were minted but for a few years, probably only during his stay in Zadar. Two follari were found during archaeological research, one in the vicinity of the church of St. Martin near Sukošan, inside a late mediaeval grave,²³ and another one, rather damaged, in the area of the baptistery of St. Asel in Nin.²⁴ One follaro piece was found by chance in Kralja Dmitra Zvonimira Street in Zadar.²⁵ Many authors have covered the topic of the coinage of the town of Zadar struck under Charles of Durazzo, ever since K. Stockert²⁶ and the Zadar historian V. Brunelli.²⁷ The coinage was mentioned in the CNI catalogue,²⁸ and was also covered by I. Rengjeo²⁹ and I. Dolenc.³⁰ I would like to draw attention in particular to the recent work of D. Filipčić, in which the author presented all hitherto known information on the literature, finds and locations of known pieces.³¹

b) Coinage of the town of Split struck under Duke Hrvoje Vukčić Hrvatinić

Hrvoje Vukčić Hrvatinić's groschen were in circulation in the eastern Adriatic at the beginning of the 15th century. They are among the finest coins in mediaeval numismatics. The very fact that he minted coins speaks of the real power of this nobleman, who was appointed governor by the Croato-Hungarian King Ladislaus of Naples. Later he held the titles of viceroy of Dalmatia and Croatia, Duke of Split, Grand Duke of Bosnia, and Duke of the Nether Regions. Hrvoje's coins are rightly considered to originate from Split, because they bear inscriptions mentioning the town of Split and St. Domnius, depicted with a bishop's staff and mitre,

²³ Vučić 2006, p. 224, No. 107.

²⁴ Ilkić, Vukušić 2012, p. 206, No. 23.

²⁵ Filipčić 2018, pp. 79, 80, 83.

²⁶ Stockert 1906/1908.

²⁷ Brunelli 1913.

²⁸ CNI VI 1922, No. 1.

²⁹ Rengjeo 1959, p. 60.

³⁰ Dolenc 1993, p. 92.

³¹ Filipčić 2018.

Sl. 9. Groš, Split, Hrvoje Vukčić Hrvatinić, 1403. - 1409. Nalazište: Zvonigrad, MHAS 1562 (foto: Zoran Alajbeg)

Fig. 9 Groschen, Split, Hrvoje Vukčić Hrvatinić, AD 1403–1409. Site: Zvonigrad, MHAS 1562 (photo: Zoran Alajbeg)

Sl. 10. Groš, Split, Hrvoje Vukčić Hrvatinić, 1409. - 1413. Nalazište: nepoznato, MHAS 1561 (foto: Zoran Alajbeg)

Fig. 10 Groschen, Split, Hrvoje Vukčić Hrvatinić, AD 1409–1413. Site: unknown, MHAS 1561 (photo: Zoran Alajbeg)

Jedan primjerak je inačica s većim grbom, no za njega nije poznato mjesto nalaza. Muzeju ga je poklonila privatna osoba.³⁴

1. Groš, Split, Hrvoje Vukčić Hrvatinić, 1403. - 1413. g.

A. M CHERVOII DVCIS S+

Štit iznad kojeg je kaciga i ruka s mačem. U polju l. 2 križića; d. 3 ljiljana.

R. S DOIMVS SPALETI M.

Sv. Duje stoji *en face*; d. dijeli blagoslov; l. biskupski štap.

Dim.: 22 mm. Težina: 1,55 g. Kalup: 2.

Nalazište Zvonigrad. MHAS 1562. (sl. 9)

2. Groš, Split, Hrvoje Vukčić Hrvatinić, 1403. - 1413. g.

A. MONETA CHERVOI DUCIS SPALETI

Štit na kojem je prikaz lava i ruke s mačem.

giving a blessing. There are two types of coats of arms on the obverse of the groschen: one consisting of a small escutcheon with fleurs-de-lis and a helmet with an arm holding a sword, which is associated with Ladislaus of Naples, and another one with a large shield inside which there is a lion and an arm holding a sword, such as Hrvoje perhaps used under King Sigismund.³² In 1413, King Sigismund recalled Hrvoje, and thus the minting of his coins ceased. The bulk of Hrvoje's coins originates from the Pridraga hoard.³³ The Museum of Croatian Archaeological Monuments keeps seven pieces of groschen, but has no smaller denominations. Most of them are specimens with the small coat of arms. One was found to originate from Zvonigrad, north of Knin. One specimen is a version with the larger coat of arms, but its find-spot is unknown. It was donated to the Museum by a private person.³⁴

1. Groschen, Split, Hrvoje Vukčić Hrvatinić, AD 1403–1413

Obv. M CHERVOII DVCIS S+

Escutcheon with helmet and hand with a sword above. In the field: l. two small crosses; r. three fleurs-de-lis.

Rev. S DOIMVS SPALETI M.

St. Domnius standing *en face*; r. gives blessing; l. episcopal staff.

Dim.: 22 mm. Weight: 1.55 g. Mould: 2.

Site: Zvonigrad. MHAS 1562. (Fig. 9)

2. Groschen, Split, Hrvoje Vukčić Hrvatinić, AD 1403–1413

Obv. MONETA CHERVOI DUCIS SPALETI

Escutcheon with a depiction of a lion and a hand with a sword.

Rev. SANTVS DOI MVS SPALETI

St. Domnius standing *en face*; r. gives blessing; l. episcopal staff.

Dims.: 19 x 21 mm. Weight: 1.44 g. Mould: 7.

Site: unknown. Donated by Mladen Sedak (Zagreb) MHAS 1561. (Fig. 10)

Zvonigrad was a long-standing mediaeval fortification, which in Hrvoje's time was in the hands

³² According to Dolenc, they are a small family coat of arms and a large ducal coat of arms. Dolenc 1993, pp. 68, 69.

For more information on the escutcheons, see: Sulejmanagić 2012, p. 72, 73; Sulejmanagić 2015, pp. 33–70; Ilkić, Belošević 2019, pp. 18, 19.

³³ Ilkić, Belošević 2019, pp. 45, 46.

³⁴ Mladen Sedak, Zagreb, from family inheritance.

³⁴ Mladen Sedak, Zagreb, iz obiteljskog naslijeđa.

R. SANTVS DOI MVS SPALETI

Sv. Duje stoji *en face*; d. dijeli blagoslov; l. biskupski štap.

Dim.: 19 x 21 mm. Težina: 1,44 g. Kalup: 7.

Nalazište: nepoznato. Poklon Mladena Sedaka (Zagreb) MHAS 1561. (sl. 10)

Zvonigrad je srednjovjekovna utvrda s dugim kontinuitetom koja je u Hrvojevo vrijeme bila u rukama velikaške obitelji Nelipića. Poznato je da je kralj Žigmund 1412. godine dao pravo Ivanišu Nelipiću da slobodno raspolaze svojim gradovima, među kojima i utvrdom Zvonigrad.³⁵ Posve je moguće da je zvonigradski primjerak Hrvojeva novca ranije serije koristio upravo netko od Nelipića.

O pojedinačnim nalazima Hrvojeva novca izvještava Marun. On donosi podatak da je u Polači kod Knina bio pronađen Hrvojev novac, koji je poslije otkupljen za Muzej.³⁶ Također piše da mu je Ivan Marun dao primjerak Hrvojeva novca očito pronađenog na predjelu Rokovača kod Skradina.³⁷ U listopadu 1901. godine Marun je otkupio Hrvojev novac pronađen na, kako kaže, starohrvatskoj gradini u mjestu Plavno.³⁸ Taj se novac danas vjerojatno krije među primjercima koji se u muzejskom inventaru vode bez podataka o mjestu nalaza. Hrvojev novac pronađen je tijekom arheoloških istraživanja na Putalju u Kaštel Sućurcu.³⁹ Inačice Hrvojeva novca donosi katalog CNI,⁴⁰ a poslije su se njime bavili mnogi autori, primjerice I. Rengjeo,⁴¹ I. Dolenc,⁴² B. Mimica,⁴³ A. Hadžimehmedović.⁴⁴ Detaljno o Hrvojevu novcu pisali su M. Ilkić i J. Belošević, donoseći sve raspoložive podatke o literaturi, teorijama i nalazima.⁴⁵ U novije vrijeme osobitu je pozornost Hrvojevu novcu posvetio A. Sulejmanagić, posebice pitanju metrologije, ali i njegovim stilskim značajkama.⁴⁶

of the noble family of Nelipić. In 1412, King Sigismund gave the right to Ivaniš Nelipić to freely dispose of his towns, including Fort Zvonigrad.³⁵ It is quite possible that Hrvoje's coin from Zvonigrad, of an earlier issue, was used by someone from the Nelipić family.

Marun reported on the single finds of Hrvoje's coins. He noted that one coin of Hrvoje had been found in Polača near Knin. This piece was subsequently purchased for the Museum.³⁶ He also indicated that Ivan Marun had given him one Hrvoje's coin, apparently found in the Rokovača area near Skradin.³⁷ In October 1901, Marun bought one Hrvoje's coin. According to him, it had been discovered on an old Croatian hill-fort in Plavno.³⁸ Today, this coin is probably concealed among the specimens kept in the museum's inventory without information about its find-spot. One Hrvoje's coin was found during archaeological research at Putalj in Kaštel Sućurac.³⁹ Versions of Hrvoje's coins were presented in the CNI catalogue,⁴⁰ and later covered by many authors, for instance, I. Rengjeo,⁴¹ I. Dolenc,⁴² B. Mimica,⁴³ A. Hadžimehmedović.⁴⁴ M. Ilkić and J. Belošević wrote in detail about Hrvoje's coins, and presented all available information on literature, theories and finds.⁴⁵ Recently, A. Sulejmanagić has particularly focused on Hrvoje's coins, especially in terms of metrology, as well as their stylistic features.⁴⁶

c) Coins of the Moneta Dalmatie type, or Venetian soldo for Dalmatia

In the first half of the 15th century, Venetian coinage became almost completely dominant, reflecting the political situation affected by the sale of Dalmatia to the Venetian Republic by Ladislaus of Naples. Thereafter, these parts of the eastern Adriatic coast were slowly integrated into the Venetian political and economic system. Quite rare silver

³⁵ Szabo 2006, str. 210.

³⁶ Marun 1998, str. 59.

³⁷ Marun 1998, str. 91.

³⁸ Marun 1998, str. 117.

³⁹ Jakšić 1996, str. 171.

⁴⁰ CNI VI 1922, str. 601-611.

⁴¹ Rengjeo 1959, str. 47-54.

⁴² Dolenc 1993, str. 68-70.

⁴³ Mimica 1994, str. 318-327.

⁴⁴ Hadžimehmedović 2012, str. 48-60.

⁴⁵ Ilkić, Belošević 2019, str. 16-19.

⁴⁶ Sulejmanagić 2012; Sulejmanagić 2015; Sulejmanagić 2015a.

³⁵ Szabo 2006, p. 210.

³⁶ Marun 1998, p. 59.

³⁷ Marun 1998, p. 91.

³⁸ Marun 1998, p. 117.

³⁹ Jakšić 1996, p. 171.

⁴⁰ CNI VI 1922, pp. 601-611.

⁴¹ Rengjeo 1959, pp. 47-54.

⁴² Dolenc 1993, pp. 68-70.

⁴³ Mimica 1994, pp. 318-327.

⁴⁴ Hadžimehmedović 2012, pp. 48-60.

⁴⁵ Ilkić, Belošević 2019, pp. 16-19.

⁴⁶ Sulejmanagić 2012; Sulejmanagić 2015; Sulejmanagić 2015a.

c) Novac tipa *Moneta Dalmatie* ili mletački soldo za Dalmaciju

U prvoj polovini 15. stoljeća dolazi do gotovo potpune dominacije venecijanskog novca, što je odraz političke situacije uvjetovane prodajom Dalmacije Mletačkoj Republici od strane Ladislava Napuljskog, nakon čega se ti dijelovi istočne jadranske obale polako uklapaju u venecijanski politički i gospodarski sustav. Odras i svjedočanstvo tog doba su dosta rijetki srebrni soldo tipa *Moneta Dalmatie* emitirani odlukama mletačkog Senata od 31. svibnja 1410. i 27. travnja 1414. godine.⁴⁷ Puštanjem u optjecaj tog novca Venecija je nastojala istisnuti dosta cijenjeni novac akvilejskih patrijarha, posebice Antonija II., i novac vojvode Hrvoja, te na taj način u monetarnom smislu pokazati svoj suverenitet nad novostečenim posjedima. I ovaj je novac davno ušao u poznate kataloge.⁴⁸ Njime su se bavili i mnogi autori, poput I. Rengjea,⁴⁹ Gj. Krasnova,⁵⁰ I. Dolenc, ⁵¹ J. Beloševića,⁵² M. Dimnika i J. Dobrinića.⁵³ Najviše primjeraka novca tipa *Moneta Dalmatie* potječe iz pridraške ostave, u kojoj je njihov udio više od 20 %⁵⁴ Oni su temeljito stručno i znanstveno obrađeni u spomenutoj monografiji M. Ilkića i J. Beloševića.⁵⁵ Od ukupno 16 primjeraka koji se čuvaju u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika 15 ih je iz pridraške ostave. Jedan primjerak pronađen je tijekom arheoloških istraživanja kod crkve sv. Martina u Donjim Lepurima.

1. Soldo, Venecija, 1410. - 1414. g.

A. SANTVS MARCVS

Sv. Marko stoji *en face*

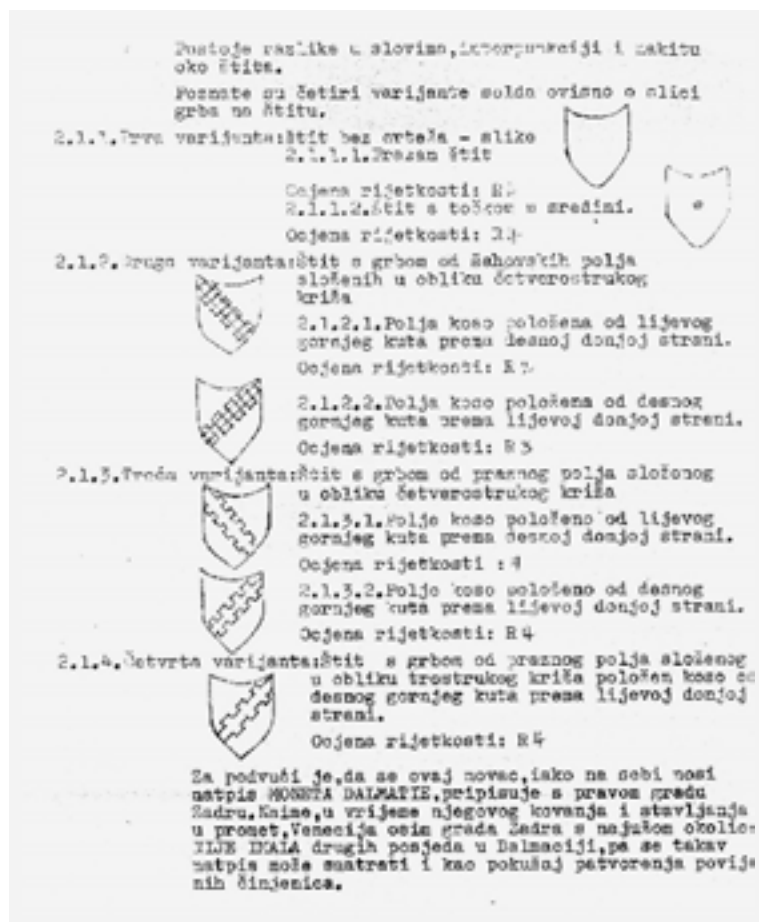
R. +MONETA DALMATIE

Grb u obliku štita.

Dim: 18/16 mm. Težina: 0,68 g. Kalup 12.

Papadopoli, str. 299, br. 1. T. XVI, br. 15.

Nalazište: Donji Lepuri, sv. Martin. MHAS 2890 (sl. 12)

Sl. 11. Izvadak iz pisma I. Dolenca upućenog V. Delonga, s originalnim crtežima autora

Fig. 11 Excerpt from a letter from I. Dolenc to V. Delonga, with original drawings by the author

soldi of the *Moneta Dalmatie* reflect and testify to this era. They were issued following the decisions of the Venetian Senate dated 31 May 1410 and 27 April 1414.⁴⁷ By introducing this coinage into circulation, Venice sought to replace the much-appreciated coins of the Aquileian patriarchs, especially Antonio II Panciera, as well as Duke Hrvoje's coins, and thus show her sovereignty over the newly acquired possessions in monetary terms. This coinage was also listed in notable catalogues a long time ago.⁴⁸ It has been covered by many authors, such as I. Rengjeo,⁴⁹ Gj. Krasnova,⁵⁰ I. Dolenc,⁵¹

⁴⁷ Papadopoli 1893, str. 375-377.

⁴⁸ CNI VI 1922, str. 619; Papadopoli 1893, str. 293-299.

⁴⁹ Rengjeo 1959, str. 6, 61.

⁵⁰ Krasnov 1962; Krasnov 1980.

⁵¹ Dolenc 1993, str. 93. U arhivu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika postoji pismo I. Dolenca o ovome novcu, s originalnim crtežima, upućeno tadašnjoj kustosici V. Delonga (sl. 11).

⁵² Belošević 1997; Belošević 1997a.

⁵³ Dimnik, Dobrinić 2008, str. 203.

⁵⁴ Belošević 1997.

⁵⁵ Ilkić, Belošević 2019, str. 20-23, br. 47-92.

⁴⁷ Papadopoli 1893, pp. 375-377.

⁴⁸ CNI VI 1922, p. 619; Papadopoli 1893, pp. 293-299.

⁴⁹ Rengjeo 1959, pp. 6, 61.

⁵⁰ Krasnov 1962; Krasnov 1980.

⁵¹ Dolenc 1993, p. 93. The archives of the Museum of Croatian Archaeological Monuments contain a letter from I. Dolenc about this coin, with original drawings, addressed to the then curator V. Delonga (Fig. 11).

Sl. 12. Mletački soldo za Dalmaciju, 1410. - 1414.
g. Nalazište: Donji Lepuri - Sv. Martin, MHAS 2890
(foto: Zoran Alajbeg)

Fig. 12 Venetian soldo for Dalmatia, AD 1410–1414.
Site: Donji Lepuri – St. Martin, MHAS 2890
(photo: Zoran Alajbeg)

Što se ostalih pojedinačnih nalaza novca tipa *Moneta Dalmatie* tiče, oni nisu brojni. Tri potječu s arheoloških istraživanja na Crkvini kod Galovca,⁵⁶ dok je jedan poznat iz Skradina u privatnom vlasništvu.⁵⁷

d) Srednjoeuropski kasnosrednjovjekovni pfenizi

U 14. i 15. stoljeću značajnu ulogu u optjecaju novca na istočnoj jadranskoj obali imali su srebrni pfenizi kovani u gradovima Austrije, Tirola i Bavarске.⁵⁸ *Pfennig* je germanski naziv za mali srebrni novac koji u razdoblju srednjega vijeka karakterizira nepravilan oblik i čija je vrijednost varirala ovisno o zemlji iz koje je emitiran.⁵⁹ Riječ je o novcu koji su kovali gradovi, vojvode, biskupi, razna svjetovna i duhovna gospoda, što je bilo regulirano posebnim zakonima. Otprilike 12 pfeniga vrijedio je jedan šiling (*Schilling*), novac vrlo raširen u dijelovima Njemačke tijekom cijeloga srednjega vijeka i u dobrome dijelu novoga.⁶⁰ Na teritoriju Hrvatske i Ugarske od pfeniga su osobito bili omiljeni tzv. frizatici, koje su, koristeći se sirovinom iz bogatih rudnika srebra, kovali saleburški nadbiskupi u gradu Friesachu u Koruškoj.⁶¹

U Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika čuva se ukupno 39 srednjovjekovnih pfeniga. Za njih 11 poznato je mjesto nalaza. Među njima osobito su brojni primjerci pronađeni na Bribiru. Većina ih je prilično istrošena i teško čitljiva pa na

J. Belošević,⁵² M. Dimnik and J. Dobrinić.⁵³ Most of the coins of the *Moneta Dalmatie* type originate from the Pridraga hoard, in which their share is more than 20 %.⁵⁴ They are professionally and scientifically thoroughly covered in the mentioned monograph by M. Ilkić and J. Belošević.⁵⁵ Out of a total of 16 specimens kept in the Museum of Croatian Archaeological Monuments, 15 are from the Pridraga hoard. One piece was found during the archaeological research near the church of St. Martin in Donji Lepuri.

1. Soldo, Venice, AD 1410–1414.

Obv. SANTVS MARCVS

St. Mark standing *en face*

Rev. +MONETA DALMATIE

Escutcheon-shaped coat of arms.

Dims.: 18/16 mm. Weight: 0.68 g. Mould: 12.

Papadopoli, p. 299, No. 1. Pl. XVI, No. 15.

Site: Donji Lepuri, St. Martin. MHAS 2890 (Fig. 12)

As for other single coin finds of the *Moneta Dalmatie* type, they are not numerous. Three originate from the archaeological research at Crkvina near Galovac,⁵⁶ while one is from Skradin, now privately owned.⁵⁷

d) Central European late mediaeval pfennigs

In the 14th and 15th centuries, silver pfennigs minted in Austrian, Tyrolean and Bavarian towns played a significant role in the circulation of coinage on the eastern Adriatic coast.⁵⁸ *Pfennig* is a Germanic term for a small silver coin, characteristic for its irregular shape in the Middle Ages, while its value varied depending on the country of its issue.⁵⁹ Such coins were minted in cities, by dukes, bishops, various secular and spiritual nobility, all pursuant to special laws. One *schilling* was approximately worth 12 pfennigs. The *schilling* was quite widespread in parts of Germany throughout the Middle

⁵² Belošević 1997; Belošević 1997a.

⁵³ Dimnik, Dobrinić 2008, p. 203.

⁵⁴ Belošević 1997.

⁵⁵ Ilkić, Belošević 2019, pp. 20–23, Nos. 47–92.

⁵⁶ Belošević 1990, p. 238; Ilkić, Belošević 2019, p. 23.

⁵⁷ Ilkić, Belošević 2019, p. 23.

⁵⁸ For more on the topic of pfennigs, see: Emmerig 2007.

⁵⁹ NPR 2011, p. 380.

⁵⁶ Belošević 1990, str. 238; Ilkić, Belošević 2019, str. 23.

⁵⁷ Ilkić, Belošević 2019, str. 23.

⁵⁸ O problematici pfeniga vidi u: Emmerig 2007.

⁵⁹ NPR 2011, str. 380.

⁶⁰ NPR 2011, str. 414, 415.

⁶¹ Rengjeo 1959, str. 3, 12.

Sl. 13. Pfennig, Bavarska, dinastija Wittelsbacher, Bayern - München, Ernst I. i Wilhelm III., 1397. - 1435. g. Nalazište: Bribir, MHAS 2686

Fig. 13 Pfennig, Bavaria, Wittelsbacher dynasty, Bayern-München, Ernst I and Wilhelm III, AD 1397-1435. Site: Bribir, MHAS 2686

Sl. 14. Pfennig, Bavarska, dinastija Wittelsbacher, Bayern - München

Ernst I. i Wilhelm III., 1397. - 1435. g. Nalazište: Bribir, MHAS 2687

Fig. 14 Pfennig, Bavaria, Wittelsbacher dynasty, Bayern-München, Ernst I and Wilhelm III, AD 1397-1435. Site: Bribir, MHAS 2687

ovome mjestu donosimo kataloški obrađene točno određene primjerke.

1. Pfennig, Bavarska, dinastija Wittelsbacher, Bayern - München

Ernst I. i Wilhelm III., 1397. - 1435. g.

A. Glava redovnika nalijevo

R. Gotička slova EW

Dim.: 16 x 17 mm. Težina: 0,43 g.

Nalazište: Bribir, površinski nalaz 1911. g. (sl. 13) MHAS 2686

2. Pfennig, Bavarska, dinastija Wittelsbacher, Bayern - München

Ernst I. i Wilhelm III. 1397. - 1435. g.

A. Glava redovnika nalijevo

R. Gotička slova EW

Dim.: 13 x 15 mm. Težina: 0,37 g.

Nalazište: Bribir, površinski nalaz 1911. g. MHAS 2687 (sl. 14)

3. Pfennig, Bavarska, dinastija Wittelsbacher, Landshut, Ötting⁶²

Heinrich IV. der Reiche, 1393. - 1450. g.

A. Gotičko slovo H između dvije zvijezde

R. Pas pokraj stabla

Dim.: 13 x 15 mm. Težina: 0,32 g.

Nalazište: Zečevo kod Kistanja, kod Kule.

MHAS 2691. Šeparović 2020, str. 56, 57, br. 143. (sl. 15)

ages and for a good part of the modern period.⁶⁰ In Croatia and Hungary, the so-called frisatics were especially popular pfennig variants. They were minted by the archbishops of Salzburg in the town of Friesach in Carinthia, using raw materials from rich silver mines.⁶¹

A total of 39 mediaeval pfennigs are kept in the Museum of Croatian Archaeological Monuments. The find-spots are known for 11 of them. Among them, the specimens found at Bribir are particularly numerous. Most of them are rather worn and difficult to discern, so here we will present carefully selected catalogued pieces.

1. Pfennig, Bavaria, Wittelsbacher dynasty, Bayern-München

Ernst I and Wilhelm III, AD 1397-1435

Obv. Monk's head facing left

Rev. Gothic letters EW

Dims.: 16 x 17 mm. Weight: 0.43 g.

Site: Bribir, surface find from 1911. (Fig. 13)

MHAS 2686

2. Pfennig, Bavaria, Wittelsbacher dynasty, Bayern-München

Ernst I and Wilhelm III, AD 1397-1435

Obv. Monk's head facing left

Rev. Gothic letters EW

Dims.: 13 x 15 mm. Weight: 0.37 g.

Site: Bribir, surface find from 1911.

MHAS 2687 (Fig. 14)

⁶² U katalogu izložbe *Numizmatička zbirka Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika* pod kataloškim brojem 143 propustom je uz fotografiju ovog novca otisnuta pogrešna legenda, koja se odnosi na drugi pfennig iz Zečeva.

⁶⁰ NPR 2011, pp. 414, 415.

⁶¹ Rengieo 1959, pp. 3, 12.

Sl. 15. Pfennig, Bavarska, dinastija Wittelsbacher, Landshut, Ötting, Heinrich IV der Reiche, 1393. - 1450. g. Nalazište: Zečevo kod Kistanja, MHAS 2691 (foto: Zoran Alajbeg)

Fig. 15 Pfennig, Bavaria, Wittelsbacher dynasty, Landshut, Ötting, Heinrich IV der Reiche, AD 1393-1450. Site: Zečevo near Kistanje, MHAS 2691 (photo: Zoran Alajbeg)

Sl. 16. Pfennig, Bavarska, dinastija Wittelsbacher, Bayern - München, Ernst i Adolf 1435.-1438. g. Nalazište: Bribir - Dol, MHAS 2696

Fig. 16 Pfennig, Bavaria, Wittelsbacher dynasty, Bayern-München, Ernst and Adolf, AD 1435-1438. Site: Bribir - Dol, MHAS 2696

Sl. 17. Pfennig, Bavarska, Amberg Pfalz - Oberpfalz Johann von Neumarkt i Otto I. von Mosbach, 1443. - 1460. g. Nalazište: Vrbnik kod Knina, MHAS 2685 (foto: Zoran Alajbeg)

Fig. 17 Pfennig, Bavaria, Amberg Pfalz - Oberpfalz Johann von Neumarkt and Otto I von Mosbach, AD 1443-1460. Site: Vrbnik near Knin, MHAS 2685 (photo: Zoran Alajbeg)

4. Pfennig, Bavarska, dinastija Wittelsbacher, Bayern - München
Ernst i Adolf 1435.-1438. god.
A. Glava redovnika na lijevo
R. Gotička slova EA
Dim.: 13 x 15mm. Težina: 0,45 g.
Nalazište: Bribir - Dol
MHAS 2694 (sl. 16)

5. Pfennig, Bavarska, Amberg Pfalz – Oberpfalz Johann von Neumarkt i Otto I. von Mosbach, 1443. - 1460. g.
A. Grb u obliku štita
R. Gotička slova AM
Dim.: 14 x 16 mm. Težina: 0,41 g.
Nalazište: Vrbnik kod Knina, pronađen u jednoj gomili 8. kolovoza 1933. g.
MHAS 2685 (sl. 17)

3. Pfennig, Bavaria, Wittelsbacher dynasty, Landshut, Ötting⁶²
Heinrich IV der Reiche, AD 1393-1450
Obv. Gothic letter H between two stars
Rev. Dog by a tree
Dims.: 13 x 15 mm. Weight: 0.32 g.
Site: Zečevo near Kistanje, by the Tower.
MHAS 2691. Šeparović 2020, pp. 56, 57, No. 143. (Fig. 15)

4. Pfennig, Bavaria, Wittelsbacher dynasty, Bayern-München
Ernst and Adolf, AD 1435-1438
Obv. Monk's head facing left
Rev. Gothic letters EA
Dims.: 13 x 15 mm. Weight: 0.45 g.
Site: Bribir - Dol
MHAS 2694 (Fig. 16)

5. Pfennig, Bavaria, Amberg Pfalz – Oberpfalz Johann von Neumarkt and Otto I von Mosbach, AD 1443-1460
Obv. Escutcheon-shaped coat of arms
Rev. Gothic letters AM
Dims.: 14 x 16 mm. Weight: 0.41 g.
Site: Vrbnik near Knin, found in a spoil heap on 8 August 1933
MHAS 2685 (Fig. 17)

⁶² In the catalogue of the *Numizmatička zbirka Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika* (The Numismatic Collection of the Museum of Croatian Archaeological Monuments) exhibition, the caption printed for the figure depicting this coin under catalogue number 143 is erroneous, since it actually refers to another pfennig from Zečevo.

Sl. 18. Pfenig, Bavarska, Landshut, dinastija Wittelsbacher, Ludwig IX. der Reiche, 1450. - 1479. g. Nalazište: Bribir, MHAS 2530

Fig. 18 Pfennig, Bavaria, Landshut, Wittelsbacher Dynasty, Ludwig IX der Reiche, AD 1450–1479. Site: Bribir, MHAS 2530

6. Pfenig, Bavarska, Landshut, Dinastija Wittelsbacher
Ludwig IX. der Reiche, 1450. - 1479. g.
A. L između dvije rozete
R. Kaciga
Dim.: 16 x 17 mm. Težina: 0,36 g.
Nalazište: Bribir
MHAS 2530. (sl. 18)

Još je otprilike iz arhivskih podataka Arheološkog muzeja u Zagrebu poznata ostava od 18 komada srebrnog novca pronađena na Bribiru 1913. godine, gdje je uz venecijanske monete bilo i više kovova Austrije – Beča i Njemačke – Ötting pripisanih Henriku I. Bavarskom.⁶³ Iz istog arhiva je i podatak o nalazu ostave iz Karina Gornjeg koja je sadržavala oko 80 pfeniga Austrije i Bavarske.⁶⁴ Sedam primjeraka pfeniga potječe iz okolice Vrane.⁶⁵ Među njima dva pripadaju Heinrichu IV., od kojih jedan po tipu odgovara primjerku iz Zečevo.⁶⁶ Ovakav pfenig pronađen je i u Ninu.⁶⁷ Pfenizi su prisutni i u jednom zanimljivom nalazu koji je potrebno ovdje spomenuti, premda geografski ne spada u područje koje je obuhvaćeno ovim radom. Riječ je grobnom nalazu vrećice pronađene tijekom arheoloških istraživanja na trgu Pul Vele crikve u Rijeci, koja je sadržavala 70 primjeraka novca, među kojima i više primjeraka pfeniga Austrije i Bavarske.⁶⁸ Nalaz ukazuje da su se ovakvi pfenizi mogli zadržati

6. Pfennig, Bavaria, Landshut, Wittelsbacher Dynasty
Ludwig IX der Reiche, AD 1450–1479
Obv. L between two rosettes
Rev. Helmet
Dims.: 16 x 17 mm. Weight: 0.36 g.
Site: Bribir
MHAS 2530. (Fig. 18)

The archives of the Archaeological Museum in Zagreb contain records on a hoard of 18 pieces of silver coins, discovered at Bribir in 1913. In addition to Venetian coinage, it comprised several mints from Austria (Vienna), and Germany (Ötting), attributed to Henry I of Bavaria.⁶³ The same archives are the source of information on the Karin Gornji hoard, which contained some 80 pfennigs from Austria and Bavaria.⁶⁴ Seven pfennig pieces originate from the vicinity of Vrana.⁶⁵ Among them, two were struck under Heinrich IV, one of which corresponds in type to the specimen from Zečevo.⁶⁶ Such a pfennig was also unearthed in Nin.⁶⁷ Pfennigs were also discovered as parts of an interesting find which should be mentioned here, although geographically it does not belong to the area covered by this paper. It is a grave find of a bag unearthed during the archaeological research on Pul Vele crikve Square in Rijeka. It contained 70 coins, including several pfennig pieces from Austria and Bavaria.⁶⁸ This find indicates that such pfennigs could have remained in circulation for more than a hundred years, i.e. until the second half of the 16th century. In southern Croatia, it was a period of Ottoman incursions and their strongest pressure on Dalmatian towns under the rule of Venice, whose coins retained dominance in this area during the first centuries of the modern period.

Dedicated to Mate Zekan (1948–2015)

(D. G.)

⁶³ Mirnik 1981, str. 105, br. 459.

⁶⁴ Mirnik 1981 str. 121, br. 573.

⁶⁵ Ilkić, Meštrov 2017, str. 103, 104.

⁶⁶ Ilkić, Meštrov 2017, str. 103, br. 34.

⁶⁷ Ilkić, Vukušić 2012, str. 230, br. 184.

⁶⁸ Bekić 2011.

⁶³ Mirnik 1981, p. 105, No. 459.

⁶⁴ Mirnik 1981 p. 121, No. 573.

⁶⁵ Ilkić, Meštrov 2017, pp. 103, 104.

⁶⁶ Ilkić, Meštrov 2017, p. 103, No. 34.

⁶⁷ Ilkić, Vukušić 2012, p. 230, No. 184.

⁶⁸ Bekić 2011.

u optjecaju i više od stotinu godina, dakle do u drugu polovinu 16. stoljeća. U južnoj Hrvatskoj to je razdoblje prodora Osmanlija i njihova najjačeg pritiska na dalmatinske gradove pod vlašću Venecije, čiji novac na ovom području ostaje dominantno u optjecaju tijekom prvih stoljeća novog vijeka.

Posvećeno Mati Zekanu (1948. - 2015.)

Literatura/Bibliography

Bekić 2011

L. Bekić, *Vrećica sa srebrnim novcem iz groblja na trgu Pul Vele crikve u Rijeci*, Zbornik radova 6. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj, Rijeka 2011, 15-27

Belošević 1997

J. Belošević, Izvješće o sadržaju skupnog nalaza srednjovjekovnog novca i nakita 14. do 15. st. u Pridrazi kod Novigrada, *Diadora* 18-19, Zadar 1997, 487-502

Belošević 1997a

J. Belošević, Prethodno priopćenje o sadržaju skupnog nalaza srednjovjekovnog novca i nakita 14. do 15. st. u Pridrazi kod Novigrada, *Numizmatičke vijesti*, god. 39, br. 1, (50), Zagreb 1997, 88-100

Bernardi 1975

G. Bernardi, *Monetazione del Patriarcato di Aquileia*, Trieste 1975.

Brunelli 1913

V. Brunelli, Di una moneta medievale, *Il Dalmata* 44, Zadar 1913.

Delonga 1987

V. Delonga, Numizmatika, u/in: M. Zekan (ur./ed.), *Bribir u srednjem vijeku* (katalog izložbe) Split 1987, 107-112

Dimnik, Dobrinić 2008

M. Dimnik, J. Dobrinić, *Medieval Slavic Coinages in the Balkans*, Numismatic History and Catalogue, London 2008.

Dolenec 1993

I. Dolenec, *Hrvatska numizmatika*, Zagreb 1993.

Emmerig 2007

H. Emmerig, *Bayerns Münzgeschichte im 15. Jahrhundert. Münzpolitik und Münzprägung der bayerischen Herzogtümer und ihrer Nachbarn von 1390 bis 1470*. 2 Bände (Schriftenreihe zur bayerischen Landesgeschichte 150), München 2007.

Filipčić 2018

D. Filipčić, Novi nalaz zadarskog komunalnog folara Moneta Iadre i problematika njegova kovanja, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 60, Zadar, 2018, 71-84

Hadžimehmedović 2012

A. Hadžimehmedović, *Novac srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo 2012.

Huszár 1979

L. Huszár, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, München 1979.

Ilkić 2017

M. Ilkić, Numizmatički nalazi s područja Ljupča, u/in: ur. J. Farčić i J. Lenkić (ur./eds.), *Župa Ljubač – zrcalo povijesnih i geografskih mijena u sjeverozapadnom dijelu Ravnih kotara Zadar* 2017, 152-181

Ilkić, Belošević 2019

M. Ilkić, J. Belošević, *Ostava kasnosrednjovjekovnog novca i nakita iz Pridrage*, Zadar 2019.

Ilkić, Kožul, Meštrov 2017

M. Ilkić, P. Kožul, M. Meštrov, Numizmatički nalazi iz Novigrada, *Novigrad nekad i sad*, Zadar 2016., 214- 229

Ilkić, Meštrov 2017

M. Ilkić, M. Meštrov, Noviji nalazi novca iz srednjega i ranoga novog vijeka s područja Vrane, *Brača Vranjani i vransko područje tijekom povijesti*, Zbornik, Zadar 2017, 91-106

Ilkić, Vukušić 2012

M. Ilkić, M. Vukušić, Prilog poznavanju optjecaja novca u srednjem i ranom novom vijeku na području sjeverne Dalmacije, u/in: T. Šeparović (ur./ed.), *Dani Stjepana Gunjače 2*, Split 2012, 197-236

Jakšić 1996

N. Jakšić, Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve Sv. Spasa u Vrh Rici (analiza), *Starohrvatska prosvjeta* ser. III, sv. 23, Split 1996, 139-172

Jurčević 2008

A. Jurčević, Groblje na Crkvini u Gornjim Koljanima – istraživanja godine 2007, *Starohrvatska prosvjeta* 35, Split 2008, 135-150

Jurić 1987

R. Jurić, *Srednjovjekovni novac na zadarskom području u: Dvadeset stoljeća upotrebe novca na zadarskom području* (katalog izložbe ur. Z. Brusić), Zadar 1987, 65-90

Kliškić 2006

D. Kliškić, Ostava sitnog srebrnog srednjovjekovnog novca iz špilje Turska peć iznad Zeljovića (Sumpetar) kod Dugog Rata, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 99, Split 2006, 329-367

Krasnov 1962

Gj. Krasnov, Moneta Dalmatie, *Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU*, god. X, br. 3, Zagreb 1962, 187-196

Krasnov 1980

Gj. Krasnov, Moneta Dalmatie – prvi mletački novac za Dalmaciju, *Obol*, Glasilo Hrvatskog numizmatičkog društva, god. XVIII, br. 32, Zagreb 1980, 5-10

Marun 1998

L. Marun. *Starinarski dnevnic*, (priredila/prepared by Maja Petrincec), Split 1998.

Mirnik 1981

I. Mirnik, *Coin Hoards in Yugoslavia*, British Archaeological Reports International Series 95, Oxford 1981.

Mirnik

I. Mirnik, Numizmatički nalazi s Bribirske glavice, *Studia Varvarina* I, Zagreb - Motovun 2009, 131-151

NPR 2011

Numizmatički priručnik i rječnik (ur. Ivan Mirnik), Zagreb 2011.

Papadopoli 1893

N. Papadopoli, *Le monete di Venezia*, I Venezia 1893.

Petrincec 1996

M. Petrincec, Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve Sv. Spasa u Vrh Rici (katalog) *Starohrvatska prosvjeta* ser. III, sv. 23, Split, 7-138

Petrincec 2000

M. Petrincec, Izvještaj o arheološkim iskopavanjima crkve sv. Petra na Kuli Atlagića, *Starohrvatska prosvjeta* ser. III, sv. 27, Split 2000, 219-226

Rengjeo 1959

I. Rengjeo, *Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien*, Graz 1959.

Stockert 1906/1908

K. Stockert, Kupfermünze von Ludwig I. für Zara, *Monatsblatt der Numismatische Gesellschaft in Wien* VII, 1906/1908.

Sulejmanagić 2012

A. Sulejmanagić, Novac Hrvoja Vukčića Hrvatinića, *Numizmatičke vijesti* 65, Zagreb 2012, 54-85

Sulejmanagić 2015

A. Sulejmanagić, Grbovi Vukčića Hrvatinića, *Povijesni prilozi* 48, Zagreb 2015, 90-130

Sulejmanagić 2015a

A. Sulejmanagić, Ikonografija, metrologija i grafija bosanskog novca kovanog između 1354. i 1418. godine, *Numizmatičke vijesti* 68, Zagreb 2015, 90-130

Szabo 2006

Gj. Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, (pretisak originala iz 1920. god.), Zagreb 2006.

Šeparović 2007

T. Šeparović, Skupni nalaz mletačkog novca dužda Pietra Gradeniga iz Suvih dolaca u Kijevu kod Knina, *Starohrvatska prosvjeta* ser. III, sv. 34, Split, 327-336

Šeparović 2011

T. Šeparović, Numizmatički nalazi na groblju kod crkve sv. Petra u Kuli Atlagića nedaleko Benkovca, *Archaeologia Adriatica* 4, Zadar 2011, 369-384

Šeparović 2020

T. Šeparović, *Numizmatička zbirka Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika* (katalog izložbe ur. M. Katić), Split 2020.

Unger 1997

E. Unger, *Magyar Éremhatározó, Ajtosi Dürer*, Budapest 1997.

Vučić 2006

J. Vučić, Nalazi grobova u crkvi Sv. Martina kod Sukošana, *Starohrvatska prosvjeta* ser. III, sv. 33, Split, 213-233

Zekan 2000

M. Zekan, Pregled istraživanja lokaliteta Otres – Lukačuša, *Starohrvatska prosvjeta* ser. III, sv. 27, Split 2000, 261-271